

ІНТЕГРАЛЬНІ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

INTEGRAL METHODS OF ESTIMATION OF ECONOMIC EFFICIENCY OF FUNCTIONING OF ENTERPRISE

У статті досліджено сучасні концепції і теоретико-методологічні підходи до визначення ефективності діяльності підприємства, проаналізовано та систематизовано методи її оцінювання. Запропонована методика оцінювання ефективності функціонування підприємства на основі визначення операційної ефективності здійснюваних ним бізнес-процесів.

Ключові слова: ефект, економічна ефективність, методи оцінювання ефективності, операційна ефективність, бізнес-процес.

В статье исследованы современные концепции и теоретико-методологические подходы к определению эффективности деятельности предприятия, проанализированы и систематизированы методы её оценки. Предложена методика оценки

эффективности функционирования предприятия, на основе определения операционной эффективности осуществляемых им бизнес-процессов.

Ключевые слова: эффект, экономическая эффективность, методы оценки эффективности, операционная эффективность, бизнес-процесс.

In the article modern conceptions and theoretical and methodical approaches are probed near determination of efficiency of activity of enterprise, analysed and systematized methods of its estimation. The method of estimation of efficiency of functioning of enterprise is offered, on the basis of determination of operating efficiency of business processes.

Key words: effect, economic efficiency, methods of estimation of efficiency, operating efficiency, business process.

УДК 658

Стец І.І.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій
Тернопільський національний економічний університет

Постановка проблеми. У сучасних умовах кризи, жорсткої конкуренції, невизначеності зовнішнього оточення, глобалізації економіки підприємствам в Україні для ухвалення й обґрунтування адекватних управлінських рішень потрібне удосконалення методичних підходів до оцінювання ефективності їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній науці дослідженню методів оцінювання ефективності функціонування підприємств різних галузей економіки присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників: А.А. Вороніна, З.В. Вдовенка, І.В. Гончарової, А.В. Єфремова, Н.В. Каткової, Р. Каплана, М.В. Мейера, О.Б. Наумова, Д. Нортон, Т.С. Хачатурова, А.В. Шегди й інших. Різноманіття методичних підходів до оцінювання ефективності не ураховує функціонування сучасних підприємств в умовах інтегрованих бізнес-процесів, що концептуально відмінне від їхньої діяльності на основі функціональної спеціалізації, й це зумовлює необхідність детального опрацювання питань, пов'язаних із формуванням інтегральних методів та систем оцінних показників.

Постановка завдання. Проблематика, що склалася, обумовлює потребу у гнучкому методичному підході, що комплексно враховує вимоги сучасного ділового середовища й забезпечує підприємство необхідним методичним інструментарієм оцінювання ефективності й зумовлює необхідність розробки інтегрованих моделей оцінювання ефективності бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Актуальність завдань економічного оцінювання результатів функціонування господарюючих суб'єктів є неско-

роминущою й спонукає підприємства до нового погляду на аспекти своєї діяльності. Проблема оцінювання ефективності процесу виробництва, як будь-якого процесу, здійснюваного людиною, залишається однією із щонайгостріших і актуальних економічних проблем. Багато десятиліть ведуться наукові дискусії про теоретичні, методологічні й прикладні аспекти цієї проблеми, не припиняючись й у наші дні. Найзагальніше ефективність будь-якого процесу чи виду діяльності характеризує рівень досягнення поставленої мети.

Хачатуров Т.С. [1] таким чином визначає цю категорію: ефективність (соціальна й економічна) є відношенням економічного або соціального ефекту до витрат, необхідних для його досягнення. Тобто, ефективність є відносним ефектом, результативністю проєктів, напрямів діяльності, бізнес-процесів, операцій, визначуваною відношенням отриманого ефекту, результату до затрат, витрат, що його зумовили й забезпечили.

Власов П.К. і Кисельова А.А. [2] визначають ефективність, як кращий результат функціонування, отриманий за найменший час, за витрат найменшої кількості ресурсів, що забезпечує довгострокову перспективу. При такому підході у визначенні ефективності відсутня база порівняння й вона розглядається виключно, як «миттєва» категорія, найменша кількість ресурсів перетворюється на їхню відсутність, й, відповідно, ефективність стає фізично недосяжною. Науковці приходять до висновку, що ефективність є відносною і істотною мірою – суб'єктивною.

Зауважимо, що ефект і ресурси повинні мати однакову одиницю виміру (як правило, вартісну), що навіть у чисто економічних розрахунках утруд-

нене, до прикладу, проблема оцінювання нематеріальних активів, соціального, психологічного або екологічного ефекту. Проблема ефективності завжди є проблемою вибору – які види продукції і яким способом виробляти, як їх розподіляти, які й скільки ресурсів використовувати для споживання – поточного й майбутнього. У підтвердження такого підходу Всесвітній банк стосовно характеристики окремих країн визначає ефективність, як здатність використовувати виробничий потенціал для задоволення суспільних потреб.

Інтегральний показник ефективності на різних рівнях економічної системи залежить від ефективності виробництва, управління, соціальної сфери. Економічну ефективність можна охарактеризувати якісно й кількісно. Якісна характеристика відображає її логічний, теоретичний зміст, тобто, суть категорії. Кількісна – розкриває дію закону заощадження часу при досягненні цілей.

Теоретичний аналіз показує, що для оцінювання ефективності функціонування підприємства необхідне не лише достатнє дослідження існуючих концепцій, але й обґрунтування нових теоретичних й оновлення прикладних підходів до цієї проблеми.

Перші моделі виміру й оцінювання ефективності діяльності підприємств були розроблені у 1920-х роках й будувалися виключно на основі фінансових показників (до прикладу, показник ROI, мультиплікативна модель Дюпона).

Р. Каплан і Д. Нортон [3] розглядають найбільш поширений метод оцінювання ефективності функціонування підприємства, заснований на збалансованій системі показників для аналізу й оцінювання ефективності на кожному рівні у ієрархії управління. Вадюю системи є її складність, обмеженість у формуванні показників та області застосування. Американські економісти зауважують, що останніми роками інтелектуальний капітал, нематеріальні активи, не відображені у фінансовій звітності підприємства, набагато більше впливають на ефективність діяльності підприємств і їхню ринкову вартість, аніж фінансові і реальні активи. У цьому – головна проблема оцінювання вартості підприємства і його ефективності.

Двоїста природа ефективності бізнесу вимагає переосмислення теорії ефективності. М.В. Мейер [4] зауважує, що сучасне поняття ефективності, яке є за суттю економічним, не визнає можливості її повного виміру. Сучасна концепція оцінювання ефективності базується на оцінюванні майбутніх грошових потоків і їхньому дисконтуванні до поточної вартості. Іншими словами, підприємство є активом, здатним генерувати грошові потоки – у сьогоднішній і в майбутньому. Майбутні грошові потоки виміряти точно не можливо за визначенням, рівно й як виміряти довгострокову стійкість і ефективність підприємства. Реально

можна оцінити поточні грошові потоки (фінансові результати), чинники впливу на грошові потоки у майбутньому (нефінансові показники), й приблизно оцінити майбутні грошові потоки (ціни на акції). Науковець пропонує ефективність функціонування суб'єкта господарювання оцінювати за допомогою процесно-орієнтованого аналізу рентабельності (Activity-Based Profitability Analysis, ABPA), особливістю якої є можливість відокремлення рентабельних процесів від нерентабельних й проведення цього процесу для кожного споживчого сегменту, визначення рентабельності певних продуктів і послуг й рекомендація саме цих продуктів або послуг до продажу, можливо із знижкою. У ідеалі, як вважає науковець, показники ефективності будь-якого бізнесу повинні відповідати таким критеріям: мінімальності; придатності для прогнозування; всеохоплюючого характеру, стабільності, зв'язку загальних і специфічних показників.

Для систематизації багатьох учених розподіляють існуючі методи оцінювання ефективності функціонування підприємств на два підходи: кількісний і якісний. Найбільш опрацьованими методами кількісного оцінювання ефективності підприємств є вартісний і фінансово-економічний методи. У кількісному оцінюванні виділяють такі групи показників: вартісні; часові; технічні; показники якості й відповідності вимогам клієнтів. У якісних підходах дослідники акцентують увагу на організаційному, функціональному, соціальному, екологічному й інших аспектах діяльності підприємства. У сучасних умовах зовнішнього підприємницького середовища, що нестримно змінюється, не можна обмежитися лише економічною стороною проблеми. Якісні методи оцінювання ґрунтуються на порівняльних характеристиках, візуальному вивченні, а також експертному оцінюванні аналізованих економічних явищ. Це методи ранжирування шляхом експертного оцінювання, аналіз відповідності світовим стандартам якості, візуальний аналіз графічних схем й інші.

Вдовенком З.В. [5] розглядаються математичні підходи до оцінювання ефективності діяльності суб'єкта господарювання, при цьому підприємство розглядається, як «динамічна система, стан якої може бути описаний рухом точки у фазовому просторі – найважливішою характеристикою цього простору є його розмірність». Визначені такі методи у рамках математичного підходу до оцінювання ефективності: нелінійної динаміки, узагальнених функцій, складних функцій, ергодична теорія. Основний недолік – складність розрахунків, що приводить до доволі рідкого їхнього практичного застосування.

Федосєєв В.В. і Орлова І.В. [6] пропонують класифікацію економіко-математичних методів за типом наукових дисциплін, до специфічного інструментарію яких відносять: методи матема-

тичної статистики (кореляційний, регресійний, дисперсійний аналіз, аналіз чинників); методи дослідження операцій в економіці (мережеві, програмно-цільові, методи гілок і меж, теорія масового обслуговування, теорія ігор); методи експериментального вивчення економічних явищ (методи машинної імітації, ділові ігри й інші).

Доволі поширеним у економічній літературі є використання узагальнених показників для оцінювання ефективності функціонування підприємств. Значущість і необхідність застосування інтегрального показника обумовлена тим, що при оцінюванні результативності функціонування підприємства із застосуванням системи часткових показників виникають певні труднощі. Так, по-перше, диференційовані показники вимірюються у різних вимірниках, що призводить до їхньої незіставності. По-друге, вони можуть змінюватися у різних співвідношеннях, а часто й напрямках. Й нарешті, кожен показник характеризує лише певну частину змін, але не відображає взаємозв'язок усієї сукупності показників. Як найбільш переважний, пріоритетний варіант узагальненого показника ефективності може бути виділене оцінювання ефективності діяльності підприємства за відношенням доданої вартості до економічних витрат.

Бондаренко Ю.Р. [7] пропонує метод оцінювання ефективності функціонування некомерційної організації шляхом формування критерію ефективності її діяльності у тривимірній системі координат: соціальної ефективності, стійкості, економічної ефективності. Прагнення результуючої кривої (наближення точки оцінки) до однієї із площин системи координат характеризуватиме поточний стан некомерційної організації, який необхідно регулювати.

Воронін А.А. [8] і Салига К.С. [9] розглядають витратний і ресурсний підходи до оцінювання ефективності діяльності підприємства. Витратний підхід полягає у розкладанні валового випуску на економічні елементи. Частина елементів відносять до ефекту (результату), решту – до поточних витрат, причому розподіл статей витрат є доволі умовним й зумовлюється метою аналізу. Перевагою такого методу оцінювання ефективності функціонування підприємства (модифікація ресурсного підходу), зокрема, його виробничої діяльності, є можливість його застосування суб'єктами господарювання на мікро й макrorівнях, дозволяючи оцінювати підсумки їхнього функціонування. Основними вадами є те, що, по-перше, не ураховуються чинники, що вплинули на збільшення або, навпаки, зменшення показників ефективності за аналізований період й, по-друге, окремо узятє підприємство для оцінювання ефективності його діяльності має свої особливості, пов'язані із специфікою сфери його функціонування (галузі діяльності).

Шегда А.В. [10] вважає, що для оцінювання ефективності функціонування підприємства доцільно використовувати систему показників, яка найточніше зможе відобразити економічний стан підприємства, й пропонує використовувати такі групи показників: ефективності використання основних засобів, оборотних коштів, праці й узагальнені показники ефективності діяльності підприємства, представлені нормою прибутковості, рентабельністю продукції і коефіцієнтом ефективності застосованих ресурсів. Головною вадою такої системи є оцінювання ефективності лише виробничої діяльності без урахування фінансової та інвестиційної.

Гонтарева І.В. [11] зауважує, що науково-технічний прогрес змінює соціальну структуру трудових процесів, підвищує рівень інтелектуалізації виробництва й, отже, вимагає переходу від чисто економічного оцінювання ефективності діяльності підприємства до соціально-економічних показників. Рівень досягнення мети (результативність) залежить від кількості витрачених матеріальних трудових ресурсів (ресурсомісткості), часу (оперативності), функціональної організованості процесу руху до мети й початкової точки руху (початкового потенціалу).

Аналогічної думки дотримується Єфремов А.В. [12], який робить висновок, що у соціально-економічних системах слід визначати соціально-економічний ефект господарювання, який буде представлений інтегральним показником, об'єднуючим показник соціальної ефективності (головний показник оцінювання ефективності функціонування системи) і показник економічної ефективності (допоміжний показник, що оцінює ефективність функціонування структурної системи, тобто економіки). Для обґрунтування домінанти оціночного показника соціально-економічної ефективності науковець розглядає механізм господарювання з погляду закону термодинаміки.

Каткова Н.В. [13] пропонує економетричний підхід із застосуванням параметричних (метод найменших квадратів (МНК); скоректований метод найменших квадратів; метод без специфікації розподілу (DFA); стохастичний граничний аналіз (SFA); метод густої межі (TFA)) і непараметричних (аналіз середовища функціонування або оболонки даних (DEA); індекси продуктивності; метод вільного розміщення оболонки (FDH)) методів оцінювання, не надаючи остаточної переваги жодному із них, вважаючи рівноправними.

Наумов О.Б. [14] переконаний, що чим вищою є ринкова вартість підприємства порівняно із вартістю майна, задіяного в бізнесі, тим вищою є економічна ефективність виробництва. Проте, із таким твердженням важко погодитися, оскільки для оцінювання ефективності діяльності підприємства недостатньо знати його ринкову вартість

і вартість його активів, різницю у вартості може показати тільки гудвіл підприємства без урахування його фінансового стану.

Марганія К.Р. [15] виокремлює якісні методи оцінювання ефективності за виробничим, соціальним, екологічним аспектом, кількісні – на основі вартісного підходу (прибутковий, витратний, порівняльний) та фінансово-економічний.

Іващенко Н.П. [16] зауважує, що при оцінюванні рівня ефективності господарської діяльності підприємства з позицій динамічної рівноваги необхідно вийти за межі традиційних підходів й спробувати оцінити ефективність усіх сторін бізнесу. Початковими посилками у такому випадку виступають співвідношення темпів зростання доходу (прибутку) T_d , обороту T_o , активів T_a і власного капіталу T_k . За заданої прибутковості вираз граничної ефективності бізнесу може бути таким: $T_d \geq T_o \geq T_a \geq T_k$. З мікроекономічних позицій вища ефективність бізнесу – це стан, коли за заданої прибутковості виконується вищезгадана нерівність. Знак рівності між параметрами означає стан рівноваги. Зазначені параметри характеризують стан бізнесу з трьох позицій: прибутковості, ліквідності, і ризику.

Останніми роками набуває популярності, особливо у європейських країнах, оцінювання ефективності управління підприємством за моделлю ділової досконалості EFQM, яка ґрунтується на восьми базових принципах: орієнтація на результати; орієнтація на споживача; лідерство і сталість мети; менеджмент на основі процесів і фактів; розвиток і залучення персоналу; постійне навчання, інновації і поліпшення; розвиток партнерства; корпоративна соціальна відповідальність.

До наведених вище критеріїв ми пропонуємо додати такі принципи побудови показників оцінювання ефективності: збалансованості інтересів власників, менеджерів і персоналу; стійкості бізнесу (стійкості рівноваги і стійкості розвитку); варіативності показників, що забезпечує відмінність високої ефективності від низької. З огляду на те, що у сучасній економічній науці склалися два напрями інтегрованого оцінювання ефективності (перший заснований на методології поєднання різнорідних показників за допомогою вагових коефіцієнтів, другий – на методології аналізу причинно-наслідкових зв'язків між різнорідними показниками) важливими ми вважаємо й принцип забезпечення можливості агрегації показників і принцип віддзеркалення причинно-наслідкових зв'язків між бізнес-процесами, витратами, споживачами і доходами підприємства.

Наведені принципи розповсюджуються на процес оцінювання ефективності як підприємства загалом, так і окремих видів діяльності та бізнес-процесів. Тому важливим напрямом аналізу ми вважаємо розподіл показників ефективності

за бізнес-процесами підприємства, кожен з яких є відособленим центром утворення витрат і відповідної виручки (доходу) підприємства. Адже ефективність роботи підприємства розглядається, як сукупність ефективності усіх значимих внутрішніх процедур. Показники ефективності зазвичай стосуються вартості (до прикладу, зростання прибутку), часу (скорочення тривалості операційного циклу, часу доставки товару й т. інш.), якості (збільшення клієнтури, покращення рівня якості продукції й т. інш.). За процесного підходу до управління додатково виявляють показники, що характеризують: стабільність процесів; результативність процедур; цільові показники ефективності; ключові операційні показники; фінансові показники, показники конкурентоспроможності. Усі вони взаємопов'язані. При цьому показники ефективності базових і вторинних процесів використовуються для виправлення окремих проблем чи недоліків у роботі підприємства, операційні показники надають можливість оцінити варіативність діяльності.

Зауважимо на деякі проблеми оцінювання економічної ефективності бізнес-процесів підприємства:

- здійснення процесу підвищення ефективності неможливе без наявної системи чітко виділених бізнес-процесів;

- усі бізнес-процеси підприємства мають бути ієрархічно упорядковані й структуровані до певного рівня, що дозволить урахувати сукупні витрати й певною мірою деталізувати витрати на бізнес-процеси;

- у витратах на бізнес-процес слід урахувати і поточні витрати (витрати виробництва й обігу), і одноразові вкладення, пов'язані із організацією процесу;

- поточні й одноразові витрати мають приведені до однакової розмірності;

- усі бізнес-процеси слід розподілити на дві групи: такі, що додають вартість (і формують прибуток), і такі, які не додають вартості. Ефективність бізнес-процесів, що додають вартість, розраховується відношенням доданої вартості (прибутку, доходу) до поточних витрат процесу або використуваних ресурсів (частки необоротних і оборотних активів), задіяних у процесі. Ефективність бізнес-процесів, які не додають вартості, за існуючими методиками оцінювання ефективності розрахувати неможливо;

- незалежно від виду бізнес-процесу економічну ефективність заходів з його удосконалення, раціоналізації й оптимізації можна визначити за оцінюванням різниці економії (поточних витрат і одноразових вкладень), отриманої від упровадження заходу, й додаткових витрат.

Аналіз ефективності підприємства за бізнес-процесами може здійснюватися, виходячи з таких

алгебраїчних перетворень. Нехай підприємством здійснюється N бізнес-процесів, кожен із яких є джерелом утворення доходу (виручки) підприємства. Тоді:

$$B = \sum_{i=1}^n b_i, \quad (1)$$

де: b_i – частка доходу від здійснення підприємством i -го бізнес-процесу.

Відповідно,

$$Z = \sum_{i=1}^n z_i, \quad (2)$$

де: z_i – витрати на здійснення i -го бізнес-процесу підприємства.

Із урахуванням (1) і (2) показник операційної ефективності підприємства може бути поданий так:

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n B_i}{Z} = \sum_{i=1}^n r_i \times d_i, \quad (3)$$

де: r_i – операційна ефективність i -го бізнес-процесу підприємства; d_i – частка витрат i -го бізнес-процесу у сукупних витратах підприємства.

$$r_i = \frac{B_i}{z_i}, \quad (4)$$

$$d_i = \frac{z_i}{Z}. \quad (5)$$

Виходячи з цього, коефіцієнт операційної ефективності може бути записаний так:

$$K_r = \frac{\sum_{i=1}^n r_i \times d_i}{R} = \sum_{i=1}^n \frac{r_i}{R_i} \times \frac{R_i \times d_i}{R} = \sum_{i=1}^n \frac{r_i}{R_i} \times Y_i = \sum_{i=1}^n K_{ri} \times Y_i, \quad (6)$$

де: R_i – операційна ефективність i -го бізнес-процесу; K_{ri} – коефіцієнт операційної ефективності i -го бізнес-процесу); Y_i – ваговий коефіцієнт впливу кожного бізнес-процесу на формування загального показника ефективності підприємства.

Таким чином, у результаті здійснених перетворень можна представити коефіцієнт операційної ефективності підприємства, як суму аналогічних показників за бізнес-процесами (K_{ri}), скоректованих на відповідні вагові коефіцієнти (Y_i). Це у свою чергу дозволяє оцінити вплив кожного бізнес-процесу підприємства на формування коефіцієнта операційної ефективності. Запропонований алгебраїчний розподіл може бути застосований й до часткових показників ефективності з метою глибшого аналізу ефективності. Іншим напрямом аналізу є розкладання коефіцієнта операційної ефективності (K_r) у розрізі витрат (ресурсів), зокрема: часових (цикл, тривалість, продуктивність, швидкість виконання замовлень); матеріальних (витрати засобів і матеріалів; активи, використовувани у вигляді дебіторської заборгованості; складські запаси й т. д.), витрат на брак, на навчання, підготовку й підвищення кваліфікації персоналу й інших. Витрати на здійснення бізнес-процесу розподіляються на деяку кількість складових елементами витрат, ресурсами, калькуляційними статтями; або, залежно від цілей аналізу, за іншою

класифікацією витрат. Показники операційної ефективності i -го елемента витрат:

$$r_i = \frac{B}{z_i}. \quad (7)$$

Тоді такий показник набуде вигляду:

$$R = \frac{\sum_{i=1}^n r_i z_i}{z \times n}. \quad (8)$$

Коефіцієнт операційної ефективності i -го елемента витрат:

$$K_r = \frac{\sum_{i=1}^n r_i d_i}{R \times n}. \quad (9)$$

Увівши змінні d_i та y_i отримуємо:

$$K_r = \sum_{i=1}^n k_i y_i. \quad (10)$$

Наведена схема, залежно від цілей аналізу ефективності підприємства й наявності початкових даних, може варіюватися. Найбільш доцільним є розподіл показників ефективності за бізнес-процесами підприємства, надалі – розподіл кожного із отриманих показників за складовими витрат. Аналіз ефективності повинен реалізовуватися у поєднанні з аналізом складу і структури чинників ефективності, повноцінний аналіз не може обмежуватися тільки обчисленням відповідних коефіцієнтів, на кожному своєму етапі він має бути збагачений економічним змістом. До комплексних методів оптимізації бізнес-процесів із низьким рівнем ефективності можна віднести: ощадливе виробництво; реінжиніринг процесів; системи автоматизації діяльності; системи управління ефективністю бізнесу; системи прогнозування аналітики; комплексні інтегровані системи управління підприємством; системи управління логістикою, складами, оптимізацію логістичних ланцюгів; системи управління транспортною логістикою; системи управління відносинами із клієнтами; системи управління основними засобами і активами.

Висновки з цього дослідження. Важливою економічною проблемою є побудова раціональної й обґрунтованої схеми оцінювання ефективності функціонування підприємства у різних сферах діяльності, що враховують усі чинники впливу, специфіку і вид діяльності, склад бізнес-процесів. Пропонована методика дозволяє здійснювати всебічний аналіз, а також оперативне управління й прогнозування діяльності підприємства на основі визначення ефективності бізнес-процесів, що у свою чергу обумовлює можливість визначення основних напрямів підвищення її рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економіка підприємства / Т.С. Хачатуров, Г.З. Суша, Г.К. Оноприенко; под ред. Т.С. Хачатурова – Мн.: Економпрес, 2008. – 490 с.
2. Методы исследований и организация экспериментов / Под ред. проф. К.П. Власова. – Х.: Издательство «Гуманитарный Центр», 2002. – 256 с.

3. Каплан Роберт С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. 2-е изд., испр. и доп. / Пер. с англ. / Роберт С. Каплан, Дейвид П. Нортон – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 320 с.
4. Мейер М.В. Оценка эффективности бизнеса/ М.В. Мейер, – М.: ООО «Вершина», 2004. – 272 с.
5. Вдовенко З.В. Методологические подходы к оценке эффективности деятельности субъекта хозяйствования/ З.В. Вдовенко// Вестник Томского государственного университета. – 2004. – № 284. – С. 42-45.
6. Федосеев В.В. Экономико-математические методы и прикладные модели: Учеб. пособие для вузов / В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, И.В. Орлова и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 327 с.
7. Бондаренко Ю.Р. Методологические подходы к оценке эффективности деятельности некоммерческих организаций в новых социально-экономических условиях / Ю.Р. Бондаренко// Сборник научных трудов Сев-КавГТУ. Серия «Экономика». – 2005. – № 1. – С. 23-30.
8. Салига К.С. Удосконалення методів оцінки економічної ефективності господарської діяльності промислових підприємств: автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. ек. наук: спец. 08.06.01 / К.С. Салига. – Маріуполь, 2005. – 18 с.
9. Воронин А.А. Определение показателей экономической эффективности производства на основе модификации ресурсного подхода / А.А. Воронин // Экономика Украины. – 2007. – №10. – С. 29-37.
10. Економіка підприємства: підручник / А.В. Шегда; за ред. Шегди А. В. – Київ: Знання, 2006. – 614 с.
11. Гонтарева И.В. Временные факторы системной эффективности деятельности предприятия/ И.В. Гонтарева// Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – №1 (31). – С. 216-221.
12. Ефремов А.В. Эффективность хозяйствования. Как ее оценивать? / А.В. Ефремов // Экономика и управление. – 2008. – № 4. – С. 7-16.
13. Каткова Н.В. Эконометричні методи аналізу ефективності діяльності підприємств / Н.В. Каткова // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2009. – № 11. – С.11-19.
14. Наумов О.Б. Визначення економічної ефективності виробництва за узагальнюючими показниками / О.Б. Наумов // Економіка АПК. – 2000. – № 5. – С. 39-42.
15. Маргания К.Р. Совершенствование системы управления эффективностью предприятий реального сектора экономики: автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. эк. наук: спец. 08.00.05 / К.Р. Маргания. – М., 2009. – 18 с.
16. Экономика фирмы: учебник / под ред. Н.П. Иващенко – Москва: Проспект, 2016. – 527 с.
2. Metody issledovaniy i organizatsiya eksperimentov / Pod red. prof. K.P. Vlasova. – Kh.: Izdatel'stvo «Gumanitarnyy Tsentr», 2002. – 256 s.
3. Kaplan Robert S. Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k deystviyu. 2-e izd., ispr. i dop. / Per. s angl. / Robert S. Kaplan, Deyvid P. Norton – M.: ZAO «Olimp-Biznes», 2004. – 320 s.
4. Meyer M.V. Otsenka effektivnosti biznesa / M.V. Meyer, – M.: ООО «Vershina», 2004. – 272 s.
5. Vdovenko Z.V. Metodologicheskie podkhody k otsenke effektivnosti deyatel'nosti sub'ekta khozyaystvovaniya/ Z.V. Vdovenko// Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2004. – № 284. – S.42-45.
6. Fedoseev V.V. Ekonomiko-matematicheskie metody i prikladnye modeli: Ucheb. posobie dlya vuzov / V.V. Fedoseev, A.N. Garmash, I.V. Orlova i dr. – 2-e izd., pererab. i dop. – M.: YuNITI-DANA, 2012. – 327 s.
7. Bondarenko Yu.R. Metodologicheskie podkhody k otsenke effektivnosti deyatel'nosti nekommercheskikh organizatsiy v novykh sotsial'no-ekonomicheskikh usloviyakh / Yu.R. Bondarenko // Sbornik nauchnykh trudov SevKavGTU. Seriya «Ekonomika». – 2005. – № 1. – S. 23-30.
8. Salyha K.S. Udoskonalennia metodiv otsinky ekonomichnoi efektyvnosti hospodarskoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv: avtoref. dys. na zd. nauk. st. kand. ek. nauk: spets. 08.06.01/ K.S. Salyha. – Mariupol, 2005. – 18 s.
9. Voronin A.A. Opredelenie pokazateley ekonomicheskoy effektivnosti proizvodstva na osnove modifikatsii resursnogo podkhoda/ A.A. Voronin // Ekonomika Ukrainy. – 2007. – №10. – S. 29-37.
10. Ekonomika pidpriemstva: pidruchnyk / A.V. Shehda; za red. Shehdy A. V. – Kyiv: Znannia, 2006. – 614 s.
11. Gontareva I.V. Vremennye faktory sistemnoy effektivnosti deyatel'nosti predpriyatiya / I.V. Gontareva // Trudy Odesskogo politekhnicheskogo universiteta. – 2009. – №1 (31). – S. 216-221.
12. Efremov A.V. Effektivnost' khozyaystvovaniya. Kak ee otsenivat'? / A.V. Efremov // Ekonomika i upravlenie. – 2008. – № 4. – S. 7-16.
13. Katkova N.V. Ekonometrychni metody analizu efektyvnosti diialnosti pidpriemstv / N.V. Katkova // Visnyk Kharkivskoho NAU im. V.V. Dokuchaieva, Seriiia «Ekonomika APK i pryrodokorystuvannia». – 2009. – # 11. – S.11-19.
14. Naumov O.B. Vyznachennia ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva za uzahalniuiuchymy pokaznykamy / O.B. Naumov // Ekonomika APK. – 2000. – # 5. – S. 39-42.
15. Marganiya K.R. Sovershenstvovanie sistemy upravleniya effektivnost'yu predpriyatiy real'nogo sektora ekonomiki: avtoref. dis. na soisk. uch. st. kand. ek. nauk: spets. 08.00.05 / K.R. Marganiya. – M., 2009. – 18 s.
16. Ekonomika firmy: uchebnik / pod red. N.P. Ivashchenkoyu – Moskva: Prospekt, 2016. – 527 s.

REFERENCES:

1. Ekonomika predpriyatiya / T.S. Khachaturov, G.Z. Susha, G.K. Onoprienko; pod red. T.S. Khachaturova – Mn.: Ekonompress, 2008. – 490 s.

Stets I.I. Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department
of Economics of Enterprises and Corporations
Ternopil National Economic University**INTEGRAL METHODS OF ESTIMATION OF ECONOMIC EFFICIENCY
OF FUNCTIONING OF ENTERPRISE**

For the estimation of efficiency of functioning of enterprise not only sufficient research of existent conceptions but also ground of new theoretical and update of the applied approaches is needed to this problem. In the economy of enterprise efficiency in the most general view means effectiveness of by a production and economic and financial activity, correlation between charges and attained results. Economic efficiency can be described high-quality and in number. The integral index of efficiency on the different levels of the economic system depends on efficiency of production, management, social sphere. Methods of estimation of efficiency of functioning of enterprise on correlation of objective and subjective factors it is possible to divide into analytical, subjective, heuristic, mathematical, logical. An author considers principles of construction of indexes of estimation of efficiency: principle of balanced of interests of proprietors, managers and personnel; principle of business stability – to stability of equilibrium and stability of development; principle of alternativeness of indexes; principle of providing of possibility of generalizations of indexes; principle of reflection of causal connections between business processes, charges, users and profits of enterprise. The indicated principles spread on the process of estimation of efficiency of both enterprises on the whole and separate types of activity and business processes.

We consider distributing of indexes of efficiency important direction of analysis on business processes of enterprise, each of which is the isolated centre of formation of charges and proper profit of enterprise. The indexes of efficiency touch a cost, time, quality usually. At the process approach a management additionally determine indexes which characterize: stability of processes; effectiveness of procedures; having a special purpose indexes of efficiency; key operating indexes; financial indexes, indexes of competitiveness. All of them are associate. Thus the indexes of efficiency of base and second processes are utilized for the correction of separate problems or failings in work of enterprise, operating indexes give possibility to estimate alternative-ness of activity.

Estimation of economic efficiency of business processes of enterprise requires: presences of the system of expressly selected business processes; to hierarchical efficiency and structures of business processes; account of current outlays, costs of production and non-permanent investments, related to organization of process, resulted to single proportionality; distributing of all business processes on adding and not adding costs; determinations of economic efficiency of measures on an improvement, rationalization and optimization of business process, regardless of his kind, by the difference of economy (current outlays and non-permanent investments), got from introduction of measure, and additional charges (investments).

The analysis of efficiency of enterprise on business processes can be carried out attitude of profit (effect) toward charges taking into account coefficients which determine influence of every business process on forming of general index of efficiency of enterprise and stake of charges of business processes in the combined charges of enterprise. The offered chart of analysis can be varied depending on the aims of analysis of efficiency of enterprise and presence of basic data. Most expedient is distributing of indexes of efficiency on business processes of enterprise, and then is distributing each of the got indexes on the elements of charges. It is necessary to conduct the presented directions of analysis efficiency, combining them with the analysis of composition and structure of factors of efficiency. A valuable analysis cannot be limited only by the calculation of the proper coefficients, on every stage he must be enriched economic maintenance. The offered method allows carrying out a comprehensive analysis, operative management and prognostication of activity of enterprise on the basis of determination of efficiency of business processes, that, in same queue, possibility of determination of basic directions of its increase stipulates.